

Бездощук Зоряна Ярославівна,
старший лаборант кафедри
конституційного права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:

Халюк Сергій Олександрович,
завідувач кафедри
конституційного права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

ПРАВА ЛЮДИНИ В ЦИФРОВУ ЕПОХУ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД І УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

Цифрова трансформація перевернула традиційне уявлення про права людини: свобода слова, приватність, участь у публічному житті тепер реалізуються не лише в офлайн-світі, а й у цифровому просторі, що створює новий вимір прав людини. Європейський досвід у цьому контексті особливо цінний, оскільки він демонструє, як легітимізувати «цифрові права», адаптувати законодавство та застосовувати міжнародні стандарти до реалій сьогодення.

На законодавчому рівні Європейський Союз вже впровадив низку нормативів, які суттєво впливають на цифрові права людини. Однією з ключових ініціатив є Акт про цифрові послуги 2022 року – регламент, який запроваджує відповідальність великих інтернет-платформ за контент, що на них поширюється, заохочує прозорість алгоритмів, встановлює механізми оскарження модерації контенту та захищає користувачів від незаконного або шкідливого контенту [1]. Ще одним важливим нормативом є Акт про цифрові ринки стосовно конкуренції в цифровому секторі, яка націлена на великі платформи-«gatekeepers». Акт визначає критерії «gatekeepers» – це великі платформи з монопольним або домінуючим положенням, та накладає на них обов'язки: забороняє нав'язування користувачам продуктів, обмежує практики самопередження, сприяє портативності даних, а також запроваджує механізми санкцій за недотримання у вигляді штрафів [2]. Європейський Союз розробив Акт про штучний інтелект, який встановлює правила застосування ШІ-систем, визначає рівні їхнього ризику та спрямований на захист прав і свобод людини. Україна вже вступає в партнерство з ЄС за ініціативою «EU4Digital Facility», Цифрового фонду ЄС, щоб синхронізувати національні підходи зі стандартами Акту про ШІ, що у свою чергу передбачає прозорість алгоритмів, аудит ризикових систем та заходи для захисту особистих прав [4].

Також європейські ініціативи звертаються до прав, які раніше не були «традиційними»: право бути забутим, право на анонімність, право на доступ до алгоритмічних рішень – все це стає частиною юридичного дискурсу. Вчені з Ради Європи, наприклад, через Спеціальний комітет зі штучного інтелекту пропонують «рамки гарантування прав людини, демократії й верховенства права» в системах ШІ, щоб проектування і використання таких систем

здійснювалося з урахуванням фундаментальних прав.

Європейський досвід має пряме значення для України. В наукових дослідженнях українських правознавців, наприклад, Х. В. Дідуха вже порушуються теми цифрових прав як «нових прав людини»: свобода вираження в Інтернеті, анонімність, автоматизовані рішення й прозорість модерації контенту [5, с. 60].

Водночас українська реальність демонструє низку серйозних проблем. По-перше, правове унормування цифрових прав все ще перебуває на етапі розвитку: як відзначає М. Хаустова, державна політика часто відстає від технологічних трансформацій, і законодавство не завжди вчасно реагує на виклики приватності та національної безпеки [6, с. 330]. По-друге, існує небезпека надмірного державного втручання або зловживання, у часи цифровізації приватність особи може ставати слабшою, якщо немає збалансованих обмежень і прозорих механізмів контролю, що особливо підкреслюють правознавці, досліджуючи «цифровий континуум» прав і свобод людини.

Ще одна проблемна площина – це механізми захисту: існує потреба в доступних, ефективних і справедливих способах оскарження рішень, ухвалених через алгоритми або ШІ. Підстави та процедура обмеження цифрових прав мають бути прозорими, а самі права – юридично консолідовані через нормативні акти, а не залишені у розрізнених деклараціях. Також вагомим є аспект безпеки: цифрові технології несуть ризики не лише для приватності, а й для демократичних інституцій, наприклад, через дезінформацію, маніпуляцію даними, вплив на законність рішень державних органів влади.

Таким чином в українському аспекті перш за все, потрібно поглибити імплементацію європейських стандартів у національне законодавство – активно адаптувати положення спеціальних Актів ЄС, щоб захист цифрових прав став системним. Держава має створити ефективні правові механізми контролю за алгоритмічними рішеннями: наприклад, вимоги прозорості, можливість оскарження та регулярного аудиту ШІ-систем. Слід розвивати «цифрову грамотність» серед громадян: підвищувати свідомість щодо прав у мережі, механізмів захисту даних, загроз приватності та безпеки.

У підсумку, права людини в цифрову епоху це не просто новий «шар» правового простору, а фундаментальна трансформація правового ландшафту. Європейський досвід дає Україні ідеї, інструменти і нормативні моделі, але для їх успішного впровадження потрібні не лише законодавчі зусилля, а й широке суспільне залучення, прозорість та стратегічне бачення майбутнього цифрового суспільства.

Список використаних джерел:

1. Digital Services Act - 2022/2065. EUR-Lex. URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2022/2065/oj> (дата звернення: 18.11.2025).
2. Digital Markets Act - 2022/1925. EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/1925/oj/eng> (дата звернення: 18.11.2025).
3. Регулювання ШІ – Україна на шляху до ЄС. Міністерство цифрової трансформації України. URL: <https://ai.thedigital.gov.ua/news/AI%20regulation:%20>

20Ukraine% 20on% 20its% 20path% 20to% 20the% 20EU (дата звернення: 18.11.2025).

4. Дідух Х. В. Цифрові права: український та європейський досвід. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Т. 1, № 85. С. 59–65.

5. Хаустова М. Державна політика в сфері прав людини в епоху цифрових трансформацій. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2022. № 69. С. 328–333.

Білий Іван Олегович,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
2 курсу 206 навчальної групи навчально-
наукового інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:

Чижов Денис Анатолійович,

професор кафедри
конституційного права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ГРОМАДЯНИНА НА ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ

Одним із ключових елементів сучасної демократичної правової держави є питання забезпечення права людини і громадянина на захист. Воно має безпосередній зв'язок із такими фундаментальними конституційними засадами, як принцип верховенства права, гарантії прав і свобод людини, а також із забезпеченням справедливого судочинства. Від якості реалізації цього права залежить не лише ефективність системи правосуддя, а й рівень довіри громадян до державних інститутів.

Захист громадянином своїх прав та інтересів перед державою є показником демократичності політико-правової системи. Як наголошує Конституційний Суд України у рішенні від 16 листопада 2000 року №13-рп/2000, «право на захист є невід'ємною складовою права на справедливий судовий розгляд і не може бути обмежене навіть у період надзвичайного або воєнного стану». Таким чином, воно має абсолютний характер саме у забезпеченні доступу до правосуддя [1].

Одним із базових конституційних прав людини, без реалізації якого неможливе забезпечення принципу верховенства права та справедливого судочинства є право громадянина на захист. У системі правових гарантій, закріплених у Конституції України, воно виступає як універсальна правова категорія, що поєднує в собі особисті, політичні та процесуальні права.

Згідно зі статтею 3 Конституції України, людина, її життя, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Усі органи державної влади зобов'язані діяти на підставі, в межах